

At give kunsten en stemme

Skrevet af Mette Køhlert, cand.mag. i filosofi og ejer af ReConnect

Denne artikel er skrevet på baggrund af mødet mellem kunstner Birgitte Munk og filosof Mette Køhlert. Udgangspunktet for dialogen var at lade os føre af nysgerrighed og se, hvad der ville ske, når kunsten og filosofien mødtes i samme rum. Birgitte inviterede mig ind i hendes værksted, hvor hun viste rundt blandt udvalgte værker fra eksperimentet *Color in movement* og *Final fragment*¹.

Vores nysgerrighed bundede dog ikke i en "vi vil finde ud af" på en videnskabelig, strategisk og metodisk måde, men mere at få indsigt i de to "fagsprog", lytte til dem og erfare dem, for dermed at opleve, hvad de kunne sammen.

Udgangspunktet blev derfor at undersøge, om filosofien kan være med til at give kunsten ord for det den gerne vil tale og udtrykke? Kan filosofien være med til at lade kunsten komme mere til orde? Og omvendt kan kunsten også hjælpe filosofien ind i et rum, hvor fornemmelser, følelser og anelser får lov til at komme til udtryk inden de formuleres og sættes ind i den begrænsende ramme, som vi kalder ord?

Det er en solrig vintermorgen, ikke specielt kold og jeg træder ind i kunstværkstedet. Rummet er aflangt med hvide vægge og føles imødekomende med dets naturlige lys fra vinduerne i taget og ved døren. Der er en stemning af både ro og proces. På det store, spinkle træbord til højre ligger organiserede bunker af grafiske værker i forskellige nuancer og på skrivebordet til venstre står en computer som er omgivet af papirer og bøger. Længere fremme i rummet, på den hvide bagvæg, hænger billedværker samt trærammer, som matcher rammerne på gulvet, hvilke er overhængt med forskellige typer uld. Rummet emmer af kreativitet,

processer, ro, varme, sensitivitet og åbenhed i en finurlig blanding.

Vi går rundt mellem værkerne og Birgitte begynder at fortælle. Vi bliver begge optaget af hendes måde at arbejde på og hendes proces: At hun fra start altid bliver grebet af en idé eller en tanke, hvorefter hun sætter en proces i gang. Undervejs i processen opstår der ofte noget uventet; måske sker der en fejl, der sker i hvertfald noget andet end det hun havde planlagt. Og i det øjeblik er det som om at værket træder udenfor Birgittes kontrol og styrende tanker, og begynder at skabe sig selv – så bliver det interessant. For hvad er nu det?

I mødet med Birgitte og hendes kunst, fornemmer jeg både en meget struktureret verden og en 'ordnethed', men samtidig også en åbenhed og nysgerrighed overfor det som måtte komme frem – det, som man ikke lige havde tænkt. På turen rundt blandt værkerne, fortæller hun om den proces det har været at arbejde med eksperimentet *Color in movement*; hvordan det i begyndelsen var hende som styrede processen i valget af materialer, form og struktur, og til at værket selv tog over, forandrede sig og skabte sit eget liv frem mod *Final fragment*. *Final fragment* er "slutresultatet", men man må stadig holde sig for øje, at værkets egen proces ikke kan sluttes eller stoppes, men fortsætter, da materialerne er forgængelige og selvoopløsende.

På rundturen dvæler vi ved værkerne: de spinkle, lyse trærammer, der danner omkredsen for de individuelle værker, som tilsammen danner det store samlede værk. I den ene ramme hænger det fine, tynde lærredsvævede uld, som har trukket plantefarven op. I rammerne ved siden af hænger bla. den tykke, fildede uld, som har gjort det samme, men på en anden unik måde. Vi snakker

¹ Birgittes kunstekspertiment med arbejdstitlen "*Color in movement*" samt "*Final Fragment*", 2018
<http://www.birgitemunk.dk/index.php/dk/>

om, hvordan de forskellige typer af uld har reageret på farverne: Ved værkerne med den tynde uld er forside og bagside ens, så det har været let at følge med i denne proces. Men ved den fildede uld er det anderledes. Her er den største forandring sket på bagsiden, så det er først efter processen, at det egentlige "resultat" er kommet til syne. Kontrasterne i den fildede uld er stærke, der er klare linjer og overgange fra den ene farvenuance til den anden. Imens vi betragter værket, kommer vi til at tale om kontrasterne i livet; liv og død, Meningen, det uberørte, det berørte og det midt imellem, modsætninger, de skarpe og uskarpe kanter, og det 'at blive udsat for livet'. En tanke opstår: *"Tænk hvis vi engang imellem vendte tæppet, så vi kunne se, hvad der også sker nedenunder[...]"*

Birgitte og jeg bliver stille og langsommelige i dialogen – der sker noget. Måske handler det om, at vi almindeligvis, i vores videnskabelige verdensanskuelse, er vant til at skulle fikse alting, søge viden, handle, styre og være produktive. Vi giver verden mening ved at forklare den ud fra en pragmatisk tilgang, hvor vi forholder os til om noget er "rigtigt eller forkert". En pragmatisk forklaring på værkets proces kunne lyde: *"plantefarven har trukket op i filten på denne måde, fordi trådene og vævningen er lavet således og derfor får vi dette resultat."*

Men nu står vi her, overfor et kunstværk, som inspirerer os til at tale om livets store spørgsmål. Birgitte skabte oprindeligt nogle rammer, valgte materialer og satte en proces i gang, men værkerne har på en eller anden måde også et liv i sig selv. De viser os, at vi som mennesker ikke kan kontrollere alt eller styre alt – noget er ude af vores hænder. Da vi står i dialogen, er det som om rummet ændrer sig, og jeg rammes af en fornemmelse af, at bevæge mig fra en pragmatisk, gørende og forholdende sindstilstand, ind i en tilstand af ro, at være modtagende og lyttende overfor det, som måtte komme til mig lige nu i tilstedeværelsen med værkerne samt i dialogen og i nærværet med Birgitte.

Den tyske filosof Hans-Georg Gadamer kan her hjælpe med at sætte ord på noget af det, som vi oplever lige nu. I bogen *Sandhed og Metode*² beskriver Gadamer kunstnerens og kunstens "samspil". Han beskriver at kunstnerens arbejde med værket er som en leg, et spil uden et fastlagt endemål, og hvor kunstværket har, *"...sit eget væsen, uafhængig af de spillendes bevidsthed."*³ Med dette mener Gadamer, at kunstneren, i sit arbejde med kunstværket, lægger sin egen bevidsthed om verden og sin pragmatiske tilgang til side, for dermed at lytte til og lade sig føre af kunsten og legen. Kunsten ligger altså udenfor vores videnskabelige tankegang og kontrol, og er noget som sker og hænder *med* os⁴.

På den måde er kunsten og legen ikke er styret af videnskabens regler om, hvad der er rigtigt eller forkert, ej heller er kunsten indrammet i opfundne metoder, betingelser eller forforståelser om verden. Samtidig mener Gadamer heller ikke at kunsten indeholder en indlejret given erkendelse eller mening, som vi som kunstnere eller betragtere må søge efter. Han beskriver derimod kunsten *fri* og den har en *væren* og en *mening* i sig selv.

Indenfor videnskaben bruger vi begrebet *mening* ud fra en vidensorienteret logisk forståelse om at "noget giver mening" og "nu forstår jeg hvad du mener". Men i denne ikke-videnskabelige tankegang må *mening* forstås, som noget tingen eller fænomenet har i sig selv, inden det låses fast i en sproglig forståelse og fortolkning af begrebet eller fænomenet. Fordi kunsten er fri og dermed uafhængig af bevidstheden, kan den altså bevæge os ind i en filosofisk dialog og undren omkring begrebet og de store udbesvarlige spørgsmål – der hvor livet kan udfolde sig helt: *hvad er Meningen med livet?, hvad er kærlighed egentlig?, kan vi undgå sorg? etc.*

I den nærværende dialog med Birgitte er det som om, at vi på én og samme tid bevæger os i både kunstens og i den eksistentielle filosofis rum. Kunsten er både meget konkret omkring os og samtidig er det som om, at den kalder på, at vi

² Gadamer, Hans-Georg (2004): *Sandhed og metode. Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*, Gyldendals Bogklubber

³ Gadamer (2004), s. 102

⁴ Beskrevet i kandidatspeciale (2017), Køhler, M.

taler om de store 'livsbegreber'. Min oplevelse er at nysgerrigheden, som var vores udgangspunkt, føles nu som noget jeg er i, er omsluttet af og noget som jeg bliver ført af. Gadamer sætter ord på oplevelsen, da han beskriver at kunstværket kan have den unikke egenskab, at det kan give beundreren en fornemmelse af at 'tiden går i stå', 'verden står stille' eller at denne på en eller anden måde bliver 'ramt af noget'. Og samtidig, eller måske efter et splitsekund, fører kunstværket beundreren tilbage til livet, men nu med en oplevelse af, at have oplevet en 'meningshelhed' – at være blevet beriget med en erkendelse af en nærhed til eller en indsigt i livet som sådan. Gadamer beskriver at denne meningshelhed kan sættes ind i livets uendelige erfaringsnet.⁵

Her forsøger Gadamer at sætte ord på det non-verbale: der hvor vi er tilstede i det endnu ikke sprogliggjorte. I ovenstående beskrives det, at når vi som individer møder kunsten, kan vi komme i kontakt med en 'almen-verden', hvor begreber og fænomener lever frit og hvor vi derfor kan blive beriget med en fornemmelse af, at noget er større end det forefindes i vores egen bevidsthed og tanker. Måske kan det også udtrykkes ved, at kunstværkets 'virken' på os som mennesker er som et spejl: Et spejl ind i de livsstemninger, begreber og fornemmelser, som er nærværende i os, når vi betragter eller skaber kunst. Og det er derfor at vi "får øje på" eller rammes af stemninger og fornemmelser ved at betragte et værk.

Birgitte og jeg står her i rummet lige nu sammen med kunsten. Som to individer og hvor dialogen fletter os sammen om det almene i livet. Det er som om at kunstværket vil os fortælle noget – ikke på en guddommelig måde, som en "over-stemme" eller en forskreven anvisning, men som Gadamer beskriver, så består kunstværkets egentlige væren i den erfaring, som betragteren erfarer.⁶ Vi lader os entrere ind i kunsten, mærker de fornemmelser og erfaringer, som kommer til udtryk i os og på den måde bliver vi inviteret ind i en mere livsnær og meningsfuld verden, som ligger udenfor videnskabens metoder, kolde fakta og meninger om "rigtigt og forkert". Vi lytter i stedet til kunstens stemme, som kommer til udtryk

gennem de store spørgsmål, som vi bliver ramt af i øjeblikket og som vi sætter ord på.

Udgangspunktet for denne dialog var at Birgitte og jeg var nysgerrige på, hvad der ville ske, når vi førte kunsten og filosofien sammen. Gennem formiddagen i værkstedet oplevede vi at noget skete. Noget blev vækket. Noget hændte *med os*.

Gennem det efterfølgende arbejde med denne artikel, er det nu blevet klarere for mig, hvad der skete. Kunstens uafhængighed fra videnskabernes metodiske og målsøgende tilgange, gjorde at vores fornemmelser, anelser og følelser blev spejlet i værket, hvorefter fænomener og filosofiske spørgsmål kom til os. Spejlingen af vores væren førte os frem mod livets grundlæggende og eksistentielle spørgsmål. Vi fornemmede at filosofien hjalp kunsten med at give ord til det, som den gerne ville tale og udtrykkes og på den måde kan man sige at filosofien kan hjælpe kunsten til at komme til orde.

Samtidig kan kunsten også hjælpe filosofien, da kunsten fører den filosoferende ind i et ordløst rum fuld af stemninger, hvor fornemmelser, følelser og anelser allerede er tilstede. Dermed bliver den filosoferende ikke distraheret af 'ordlarm', men lytter til det som måtte vise sig og komme til udtryk i kunstværkets væsen: uafhængige fænomener, som endnu ikke er rammesat af ordenes forforståelser og historie.

Den lille pragmatiske og målsøgende papegøje har nu sat sig på min skulder og spørger: "Og hvad kan vi så bruge det her til?" Jo, når vi for en stund lader os fordybe i kunsten og filosofien, og giver os mulighed for at lade os inspirere til samt reflektere over livets store, ubesvarlige spørgsmål, kan vi komme i kontakt med de meningsfulde dialoger med hinanden og verden omkring os. På den måde kan vi som mennesker lade os nære af spørgsmålet og refleksionen, vi kan opnå større visdom samt erkendelse samt indsigt i livet, og dermed skabe mere mening og liv i livet – også i den videnskabelige verden.

⁵ Gadamer (2004, 71)

⁶ Gadamer (2004), s. 102